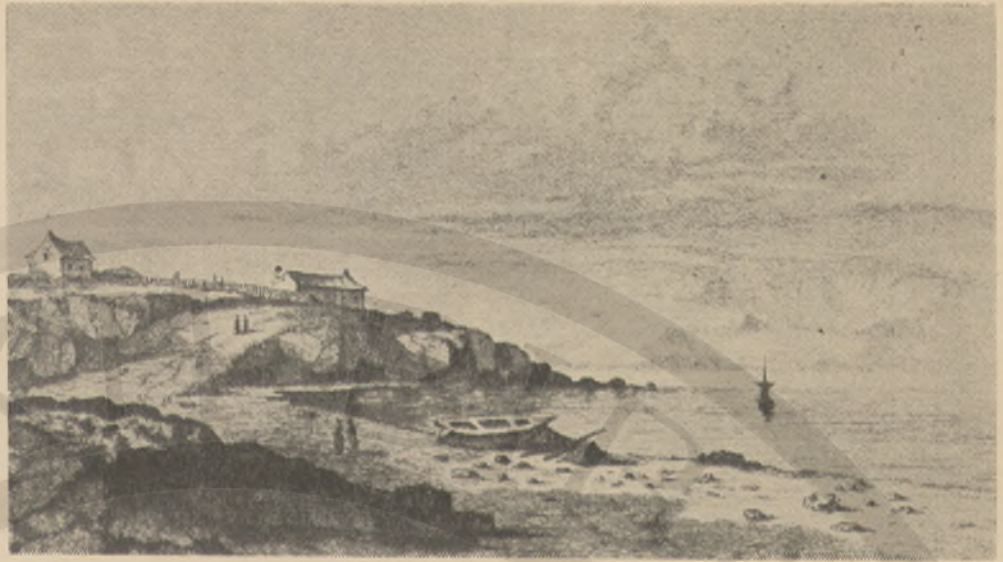

Κων. Λ. ~~Λοιμ~~ 596/Λοιμ 83

Από ένα βιβλίο ταξιδιωτικών εντυπώσεων σαν την Ισπανία του Νίκου Καζαντζάκη με τόσο πλούσιο υλικό μπορεί να πάρει κανείς ό,τι του αναλογεί και ό,τι του χρειάζεται. Γνώση, σοφία, κοινωνιολογικές, φιλοσοφικές και ψυχολογικές παρατηρήσεις, έθιμα και ήθη, στοιχεία για διάφορες στατιστικές και κάθε είδους πληροφορίες για τόπους και λαούς που δεν γνωρίσαμε. Μα νομίζω πως εκείνο που θα έπρεπε να βαραίνει πιο πολύ στην εκτίμησή μας είναι η ατμόσφαιρα και η ποιήση που μπορεί να εμψυχώνει τις σελίδες ενός τέτοιου βιβλίου. Γι' αυτό σαν αποτέλεσμα την Ισπανία του Καζαντζάκη, το βιβλίο αυτό που το πρώτο μέρος είναι γραμμένο ήρεμα, ψύχραιμα, ειδυλλιακά σαν από σοφό περιηγητή που βλέπει τα πάντα γύρω του μέσα από το κλασικό διουπόστατο σύμβολο του Δον Κιχώτη και του Πάντζου και το δεύτερο χαραγμένα τυρετικά με σκληρές γραμμές και με πορφύρα σαν αιματοστάλακτα γράμματα, σκέφτηκα προσπαθώντας να παραμερίσω από το νού μου τους στοχασμούς του συγγραφέα και να λυτρώσω την όρασή μου απ' τους αλλεπάλληλους πίνακες των εφιαλτικών αυτών και ένα μελαγχολικών ταξιδιωτικών περιγραφών.

Ένας απ' τους τρόπους να πλαταίνεις εξωτερικά τα όρια του εαυτού σου, είναι να επικοινωνείς ελεύθερα με ξένα μέρη να χάνεσαι θεληματικά και αθέλητα σε πρωτογνώριστα τοπία, να σε μεθά καθώς ταξιδεύεις, ο απρός των ξένων πολιτισμών, να φιλολογείς θα έλεγα με όλες σου τις αισθήσεις, κι' ύστερα να ξαναβρίσκεσαι μέσα σου διαφορετικός, ξαναγιωμένος πιο βέβαιος από κάθε άλλη φορά πως υπάρχεις σαν αντικείμενο του εξωτερικού κόσμου και πως είσαι αληθινά κάτοικος, φαινόμενο της γης, κι' όχι μόνο του τόπου σου. Κάθε γνώριμά μας με καινούργιους τόπους, ανανεώνει μέσα μας την απλή αλλά τρομαχτική στην αναγκαιότητά της αλήθεια πως ο κόσμος υπάρχει σαν κάτι το απόλυτα αντικειμενικό έξω και πέρα από τα συμβατικά στοιχεία που ορίζουν την προσήλωσή μας και τη δέσμευσή μας σε μια ορισμένη και αζεπεταστή περιοχή. Στα ταξίδια μας πραγματώνεται μια ταυτόχρονη ανταπόδοση ειδικής φιλοξενίας: Φιλοξενούμε μέσα μας τους τόπους που γνωρίζουμε καθώς κι' αυτοί μας φιλοξενούν στο πνεύμα μας, επικοινωνώ με ξένους τόπους θα πεί: Ζώ την ζωή των τόπων αυτών στο πλαίσιο της δικής μου ζωής τους φιλοξενώ μέσα μου σα να είναι πλάσματα ζωντανά και προσωπικότητες τους προβάλλω με κάθε δυνατή περιποίηση και στοργή, τους παρακολουθώ και τους προσέχω σε κάθε τους λεπτομέρεια, δικαιολογώ ποιητικά τις ιδιοτροπίες τους που αρέσουνε ακόμα και οι μιζήριες τους, για να μου αφήσουν οι τόποι αυτοί σα χωριστούμε ότι καλύτερο μπορούσαν να έχουνε ή να δημιουργήσουνε στις εξαισιές εκείνες στιγμές που κυριολεκτικά γλυστράμε διαδοχικά περνώντας από τις μορφές του και τα μύρια του αντικείμενα. Η φιλοσοφία των ταξιδιών, η φιλοσοφία της νοσταλγίας αρχίζει σαν ηδονή από την αίσθηση του καινούργιου γύρω μας για να εξασφαλίσει στη μνήμη της ψυχής μας την αδιάκοπη και γλυκερά ροή της προς την εξιδανίκευση κάθε πραγματικότητας που κατά βάθος μας είναι ξένη. Ταξιδεύοντας ανακαλύπτουμε σαν για πρώτη φορά τα πιο ασήμαντα και τα πιο στοιχειώδη αντικείμενα του γύρω μας κόσμου και μας φαίνονται σαν πολύτιμα ευρήματα κι' εκείνα ακόμα που η γνώση τους μας βαραίνει την όραση από τη στιγμή που θ' ανοίξουμε τα μάτια μας στη ζωή. Πέτρες, χρώματα, στεριές και θάλασσες, βλάστηση, δένδρα, χωράφια, σπίτια, χωριά, πολιτείες, άνθρωποι τέχνες κέντρα και τρόποι διασκέδασης γοητείες γλωσσών που πρωτακούμε, ηδονές, γυναίκες, ιδέες, για τα σύγχρονα και τα αιώνια προβλήματα της ζωής, όλα καθρεφτίζονται μέσα καινούργια νιόκοπα θαυμάσια καλοπρόσεχτα. Για όλα αυτά που πρωτοβλέπουμε ή που νομίζουμε πως πρωτοβλέπουμε ξεπετιούνται απ' το νού μας ένα σωρό περιέργοι στοχασμοί, στοχασμοί, σαν έρωτες, σαν ανατριχίλες, σαν παράξενα επιγράμματα, σαν φωτιστέφανα σαν απροσδόκητες λεπτότητες και αποχρώσεις που ίσως να μην έχουμε άμεση με ό,τι ονομάζουμε «πραγματικότητα» μα που δεν θα μπορούσαν να γεννηθούνε παρά μονάχα στην ατμόσφαιρα και στη γοητεία των ταξιδιών. Τέλος όταν ξαναβρεθούμε πάλι στη

Η ΙΣΠΑΝΙΑ ΤΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

ΤΟΥ ΑΝΤΡΕΑ ΚΑΡΑΝΤΩΝΗ

πρώτη γωνιά μας, στη συμβατική μας περιοχή αφήνουμε τη σκέψη μας τη φορτωμένη ταξίδια να μεταμορφωθεί σ' ένα αίσθημα γλυκύτητας και ανεπαίσθητης θλίψης που σχεδόν ισοφαρίζει με μια αυθόρμητη και αυτόματη γνώση; είδαμε από κοντά, ψηλαφήσαμε τη ροή των πραγμάτων μέσα μας και τη ροή του εαυτού μας μέσα στα πράγματα και καταλάβαμε πως η ροή αυτή είναι απαραίτητη για να κρατιέται φρέσκος και ζωντανός ο διάκοσμος της ζωής μας, ο διάκοσμος αυτός που όταν λείπει ο Θεός και η Πίστη είναι η μόνη δικαίωση και ουσία στη ζωή μας. Πληρώνουμε ίσως ακριβά τη πείρα των ταξιδιών όμως εναποθηκεύεται μέσα μια θετική ποσότητα ποιήσης, κάτι που βαραίνει κάποτε πιο πολύ κι' από μια κατάσταση, γιατί αν η κατάσταση είναι συχνά ψευδαίσθηση, η εμπειρία των ταξιδιών παραμένει σταθερή ζώνη αποχτημένης ζωής που συντηρεί ακατάπαυτα τη νοσταλγία μας. Και για να συντηρηθεί καθαρή η νοσταλγία μας έχει τόση ανάγκη από καύσιμο υλικό ώστε καταδροχτίζει τα πάντα με την ίδια όρεξη εξισώνοντας αισθητικά και ηθικά και τις πιο ανόμιες ποιότητες και ποσότητες που μας αφήνουν τα ταξίδια.

Όποιος κατορθώσει περιγράφοντας τα ταξίδια του να εκφράσει και να παραστήσει έντονα την ατμόσφαιρα της συγγένευσής αυτής μπορούμε να πούμε πως άγγιξε τη ποιήση.

Έτσι σκεπτόμουνα τελειώνοντας την Ισπανία του Καζαντζάκη, και χαματηρίζοντας την όχι χωρίς κάποιο διασταμό, έργο ποιητικό γιατί από το τέλει αυτό λογοτέχνημα το σφυρηλατημένο ρυθμικότητα σε μια γλώσσα πλούσια, καρπερή, ρωμαλέα, η νεύρα και πλαστικότητα, γλώσσα που άλλη μια φορά επικυρώνει τον ασύγκριτο αισθητικό θρίαμβο του καθαρού δημοτικισμού, λείπει κάπως το αγνό, υποκειμενικό στοιχείο, η ψυχική έλευση ευλυγισία που δε μας δεσμεύει με τ' αντικείμενο του έξω κόσμου μα που δίνει στη ψυχή μας τη προτεραιότητα να διαλέξει, ελεύθερα και αβίαστα την ύλη της να κάνει δηλ. την αναγκαία επιλογή που αυτή μονάχα προδίνει τον αγνό καλλιτέχνη τον καθαρό ποιητή. Αν όμως λείπει η μουσική συγκίνηση της ψυχής από τις περιγραφές του Καζαντζάκη τις πλημμυρίζει σε βαθμό καταπληκτικό η όραση και το χρώμα, η κίνηση και η ένταση κάποιων

στιγμών ηδονικώτατου πάθους προξενημένου από την επαφή του με την καυτερή ύλη της ισπανικής ζωής. Κάθε φράση της «ΙΣΠΑΝΙΑΣ» είναι ένα μίγμα τέλειας λογοτεχνίας, πάθους για μια ερωτική επαφή των αισθήσεων χρωματικού οραματισμού και, λαίμαργου με το αίμα της Ισπανικής πραγματικότητας. Στον Καζαντζάκη συναπάντητα περιέργου ο τέλειος οικοδόμος, ο επιδέξιος τεχνικός όλων των λεπτομερειών της σύνθεσης ενός πνευματικού έργου, ο δαιμόνιος εφευρέτης ανεξάντλητου υλικού και ο συχνά επικός αφηγητής με τον οραματιστή που εκστασιάζεται διαρκώς που βλέπει σαν όραμα και το παραμικρό αντικείμενο του γύρω κόσμου και που τον παρακολουθούμε να παραδέρνει, να σφαδάζει, να σπαρταρά, να ηδονίζεται, να αλαφιάζεται, να μαρτυρά μέσα στο εν εγρηγόρη όραμά του. Απορροφά και αποτυπώνει μέσα του τα πάντα με διεσταλμένα από την έκσταση μάτια, με άγρυπνη και, πυρετική φαντασία, και με γλωσσική αίσθηση ερεθισμένη από τον παροξυσμό από τη διαρκή προσήλωση του καθαρού λογοτέχνη στην αναζήτηση και στο καθαρό δούλεμα της αφεγάδιαστης, πλούσιας, γιομάτης, τελειωτικής, εντυπωτικής φράσης. Είναι, απολαυστικός για μας ο τρόπος που περιγράφει τα θέματα της όρασης του ο Καζαντζάκης και που δουλεύει φραστικά το πλούσιο υλικό των ταξιδιών του μα ο ίδιος φαίνεται πως απολαμβάνει λιγότερο τους θησαυρούς του που από μας που τον διαδάζουμε. Ένα αίσθημα θλίψης και ανικανοποίησης υπολανθάνει σε ό,τι γράφει και περιγράφει ο Καζαντζάκης. Να είναι τάχα αυτό η σκληρή μοίρα και τα στενά ποιητικά σύνορα εκείνων που παραμένουν με όσα κι' αν επιχειρήσουν μονάχα λογοτέχνες ή να εκφράζει αθέλητα την απογοήτευση ενός ανικανοποίητου μυστικιστή που η φύση τον προίκισε με πολύ θρησκευτικότητα — σπάνιο δώρο — μα που του στερησε την ευτυχία να δημιουργήσει μέσα του μια πίστη και να πλάσει ή να βρει στις ατέρμονες περιπλανήσεις του ανάμεσα σε ιδέες, θρησκείες και τόπους, το Θεό του; Τολμώ να παραδεχτώ το δεύτερο και να πιστέψω πως το τελευταίο βιβλίο του Νίκου Καζαντζάκη σημαίνει την πικρή επιστροφή, ενός που δίψασε για Θεό και για υπέρτατη πνευματική αλήθεια, στην καυτερή ύλη της αισθησιακής και αντιφατικής, στις αχαλίνωτες ορμές της ζωής.